

"Kəssə hər kim tökülən qan izini"

Gözəlliyi, Tanrıni özünə ümid, pənah yeri seçən, bütün gözəlliklərdən zövq alaraq yaradan fəlsəfi düşüncələr şairin ucalıldığı səsi həqiqət axtarışında olan bir müteffekkirin səsi idi. Dünyanı gözəlliye qərq etmek, mühəribələrə son qoymaq, iblisləri qəlbəldən çıxarmaq kimi bir amal uğurunda yazılın yaradan şair zaman ilə üz-üze dayanaraq həqiqi gözəllik axtarışında idi. Dünyanı, bəşəriyyəti xilas edəcək məfhumun dəyərini fəlsəfi dünyasında özünəməxsus bir tərzdə nəzmə çəkir. Filosof şair, böyük dramaturq Hüseyin Cavid dünyasından ədəbi mühitə hopan misralar onun böyük dünyanın hakim olduğu düşüncələrin parlaq nümunəsi kimi poeziyamıza yol açmışdır. Zamanın müasiri olan Hüseyin Cavid sonralar elə bütün nəsillerin müasirinə çevrildi, klassik sənətkar kimi Azərbaycan ədəbiyyatına, fəlsəfi fikir dünyamıza möhrünü vurdu.

Ürək dolubdu nedən, sanki qan piyaləsidir,

Tapıbdır əksini qəlbimdə bəlkə halıvetən?

Zəmane ötsə də möhnətli, qanlı qəlbim-dən,

Əminəm, heç də silinməz bu ibtizali-vətən.

- deyən şairin əzəmetli səsi, dünyası vətən kimi böyük və müqəddəs bir məfhum qəlbində əksini tapdığını ifadə edir.

VƏTƏPƏRVƏR RUHLU ŞAIR

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində romantizm ədəbi cərəyanın ən qüdrətli sənətkarlarından biri olan Hüseyin Cavid vətənin taleyi ilə qəlbinin həməhəngliyinini nəzəmə çəkdiyi misralarda şair vətəpərvər ruhunu ortaya qoyur. Hüseyin Cavid XX əsrde Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişaf etməsində misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Hüseyin Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını, elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir. "Hüseyin Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitabıdır. Hüseyin Cavidin bütün yaradıcılığı, bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini yüksəkləre qaldırmışdan, xalqımızı azad, müstəqil xalq etməkdən ibarət olubdur. Onun bütün yaradıcılığı Azərbaycan xalqının milli azadlığla, müstəqilliyə çağırıbdır. O, həmişə öz iradesi ilə yaşamış, öz iradəsinə, milletinə sadıq olmuşdur, millətinə, xalqını həddindən artıq sevmiş və millətinə həddindən artıq xidmət edən bir insan olmuşdur". Bu fikirləri Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi mövqeyi olan qüdrətli söz ustalarından biri olan Hüseyin Cavid haqqında bildirmişdir.

Fəlsəfi müdrikliyin və bədii kamilliyyin ahəngdar vəhdətini dolğun təcəssüm etdiyi Hüseyin Cavid yaradıcılığı ile Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə işıqlı səhifələr yazıb. O, bütün ədəbi fəaliyyəti boyu həqiqəti, insan pərvərliyi və gözəlliyi tərənnüm edib. Şərqi poetik fikri zəminində yüksələn və dünya romantizm ənənələrinən ugurla bəhrələnən filosof-şair Azərbaycan poeziyasında fəlsəfi lirikanın dəyərli nümunələrini meydana getirib. Azərbaycan xalqının XX əsrde yetirdiyi en böyük şəxsiyyətlərdən olan filosof-şair və istedadlı dramaturq Hüseyin Cavid ictimai fikir tarixində böyük rol oynamışdır. Həle sağlığında öz orijinal sənet yolu ile milli ədəbi-ictimai fikrin diqqətini yaradıcılığına cəlb etmiş Hüseyin Cavid irsi günahsız yere repressiya olunduqdan sonra, bir müddət

yasaq edilse də, əsl vətənpərvər ziyanları xatirindən bir an da çıxmamış, yeri gəldikcə, şifahi şəkilde olsa da, təblig edilmişdir. Bütün böyük klassiklər kimi, Hüseyin Cavid de zamanın sınağından alniaçıq çıxaraq, layiq olduğu bəraəti almışdır.

MİLLİ RUH VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ MƏFKURƏSİ

Xalqımızın bir çox klassik sənətkarı kimi, Hüseyin Cavid ırsının və sənətkar şəxsiyyətinin əsl qiymətini sözün-sənətin böyük bilicisi və hamisi Azərbaycan xalqının böyük Oğlu, Ümummilli Lider Heydər Əliyev vermiş, onun ister cismən, isterse də mənən vətənə və xalqına qaytarılmasında müstəsna rol oynamışdır. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin nəşinin hələ

AZƏRBAYCANDA POETİK TEATRIN BANISI

Böyük dramaturqun doğum günündə onun keçdiyi ölüm yolunu bir daha vərəqləyirik. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid 1882-ci ilde oktyabrın 24-de Naxçıvanda ruhani ailəsində dünyaya göz açıb. İbtidai təhsilini Naxçıvanda molla məktəbində, orta təhsilini isə M.T.Sidqinin "Məktəbi-tərbiyə" adlı yeni üsullu məktəbinde almışdır. 1899-1903-cü illərdə Cənubi Azərbaycanda olmuş, Təbrizin "Talibiyə" mədrəsəsində təhsilini davam etdirmiştir. İstanbul Universitetinin ədəbiyyat şöbəsini bitirmiş, Naxçıvanda, sonra isə Gəncə və Tiflisdə, 1915-ci ildən isə Bakıda müəllimlik etmişdir. Hüseyin Cavid klassik Azərbaycan ədəbiyyatının ən yaxşı ənənələrini inkişaf etdirən

Əgər sual edələr – Cavidin xəyalı nədir? Deyin həqiqəti, ancaq olub maali-vətən.

1926-ci ilde müalicə üçün Almaniyaya gedən və 7 ay Berlində yaşayan Hüseyin Cavid oradan ziyanları mənəvi iztirablarını eks etdirən bir sıra siyasi-lirik və lirik-epik şeirlərə qayıdır. Öten əsrin 20-30-cu illərində Hüseyin Cavid bir sıra tarixi dramlar yazımışdır. "Peyğəmber" (1922) və "Topal Teymur" (1925) əsərlərindən sonra yazdığı "Səyavuş" (1933), "Xəyyam" (1935) tarixi dramları Hüseyin Cavidin tarixə və tarixi şəxsiyyətlərə baxışında ciddi dönüşən oldu.

Yazıcılarından bir bele yazdı: "Həyat həqiqəti ilə arzu və xəyal arasındaki ziddiyyət onun dram əsərlərinin hərəkətverici qüvvəsidir. Buna görə də H.Cavid müstəsna hadisə, müstəsna hərəkətlər, müstəsna xarakter, müstəsna fabulalar yaradır. H.Cavid orijinal təbiətə malik bir şair idi. Onun bir misrasını silmək, başqa bir misra ilə əvəz etmək mümkün deyildi, hətta dilinin imlasını dəyişdirmək bele böyük cəsəret tələb edirdi".

Böyük sənətkarın yaradıcılıq ırsına və şəxsiyyətinə hər zaman diqqət olmuşdur. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin "Hüseyin Cavidin 120 illik yubileyi haqqında" imzaladığı Sərəncamdan bir gün sonra 2002-ci il 24 oktyabrda, yeni Hüseyin Cavidin 120 illik yubileyi gündündə şairin Ev Muzeyi açıldı. Bu gün Azərbaycan Prezidenti Cənab İlham Əliyev Ulu Önder Heydər Əliyevin siyasetini uğurla davam etdirir. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamına əsasən, böyük sənətkarın əsərləri latın qrafikasında çap olunub. Hüseyin Cavidin 130 və 135 illik yubileylerinin keçirilməsi haqqında dövlət başçısı sərəncamlar imzalamışdır.

Görülən işlərin davamı olaraq, Cənab Prezident 24 sentyabr 2022-ci il tarixində Hüseyin Cavidin 140 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı Sərəncam imzaladı. Bu sənəd Cavid yaradıcılığına ayrılan daha bir diqqət-dir.

Hüseyin Cavid son dərəcə dərin məzmunlu yaradıcılığı ilə çoxəslik Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsinə tarixi-mədəni dəyərlər bəxş etmiş qüdrətli söz sənətkarıdır. O, Şərqi zəngin fəlsəfi-poetik ərisi zəminində yüksələrək və dünya romantizm ənənələrinən uğurla bəhrələnərək, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii fikir salnaməsinə parlaq səhifələr yazmışdır. Mütefəkkir sənətkarın neçə-neçə oxucu və tamaşaçı nəslinin estetik zövqünü müəyyənləşdirən əsərləri bu gün de öz monumentallığını və yüksək təsir gücünü qorumaqdadır. Böyük dramaturq Hüseyin Cavid "Şeyx Sənan" faciəsində yaradıldığı dramatik münaqişə vasitəsilə insanın həqiqət axtarışında olaraq, onun hissələrinin alılıyini yüksəltmək səyəri ilə ucalı biləcəyinin mümkünlüyünü isbat etmişdir. Hüseyin Cavid de, məhz bele ali dəyərlərin axtarışında olaraq, əbədiliyini qazanmışdır. Əgər sual edələr – Cavidin xəyalı nədir?

Deyin həqiqəti, ancaq olub maali-vətən.

Zümrüd BAYRAMOVA

1982-ci ildə Uzaq Sibirdə vətəninə gətiriləməsi ve Naxçıvanda məzarı üzərində möhtəşəm məqberənin ucaldılması milli ruhun dirçəlişi və azərbaycançılıq məfkuresinin təntənəsi baxımından, müstəsna əhəmiyyətə malik misilsiz bir hadisədir. Ulu Önder Heydər Əliyev deyirdi: "Tarix hər şeyi öz yerinə qoydu. Hüseyin Cavidin cənazəsi də Sibirdən öz vətəninə gətirildi, onun adı da yüksəldi".

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Hüseyin Cavidin cənazəsinin qalıqlarının Azerbaycana - şairin doğma yurdu Naxçıvana gətirilməsi Sovet məkanında yaşadığımız illərdə, həqiqətən de, böyük maraq doğmuşdu. Milli mədəniyyətimizin hərtərəflü inkişafına, yüksələşinə daim təkarə verən Ulu Önder Heydər Əliyev həle Azərbaycan KP MK-nin Birinci Katibi vəzifəsində çalışarkən, 1981-ci ildə Hüseyin Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında qərar qəbul etmiş, bu qərardan sonra - 1982-ci il oktyabrın 3-de Naxçıvana sefəri zamanı Cavidin cənazəsinin qalıqlarının Uzaq Sibirdən tapılıb getirilməsinə xeyrəmdən vermişdir. 1982-ci il oktyabrın 12-de Naxçıvan Vilayet Partiya Komitesi Hüseyin Cavidin mezarının tapılması, cənazəsinin qalıqlarının Azerbaycana gətirilməsi ilə bağlı tarixi bir qərar qəbul etmiş və bu qərərin icrası rusiyalı həmkarlarının köməyindən istifadə edərək şairin məşəqqətli ölüm yolunu tədqiq edərək, Cavid haqqında Uzaq Sibirdə saxlanılan sənədlərin əldə olunmasına nail olan Naxçıvan Vilayet Partiya Komitəsinin katibi Həmid Cəfərovə həvələ olunmuşdu. Cavidin cənazəsinin qalıqları on illiklərdən sonra uzaq və buzlu Sibirin əlçatmaz yerlərindən doğma yurdu Naxçıvana getirildi.

sənətkardandır. O, XX əsr Azərbaycan mütərəqqi romantizminin banilərindən biri olmuşdur. Hüseyin Cavid sənəti janr və forma cəhətdən zəngindir. O, lirik şeirlərin, lirik-epik, epik poemaların, Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənzum faciə və dramaların müəllifidir. "Keçmiş günlər" adlı ilk şeir kitabı 1913-cü ildə çap olunmuşdur.

Hüseyin Cavid daha çox dramaturq kimi tanınmışdır. Onun fəlsəfi və tarixi faciələri, ailə-meşət dramları üslub və yazı ədasi forma yeniliyi baxımından, Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir mərhələ yaratmış kimi, milli teatr mədəniyyətinin inkişafına da qüvvəli təsir göstərmiş, "Cavid teatri" kimi səciyyələndirilmişdir. Professor Cəfərov yazdı: "Şair və teatr özü-özlüyünde bir problemdir ki, səhne sənətine yeni keyfiyyət gətirir. Azərbaycanda poetik teatrın banisi Caviddir. ...Cavid yaradıcılığı teatrla üzvi surətdə bağlıdır və Cavidin şübhəsiz, öz teatrı vardır. Cavid teatrsız, teatrı Cavidən düşünmək olmaz". Dramaturgiyasında dövrün ümumbəşəri, böyük ictimai-siyasi və mədəni əhəmiyyətə malik problemləri əksini tapmışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənzum faciə olan "Şeyx Sənan" (1914) əsərində xalqları bir-birinə qovuşdurmaq üçün ümumbəşəri din ideyasını ortaya atmışdır. Hüseyin Cavid bu dövrə tədricle "haqq verilmir, alınır" ideyasına gəlib çıxmışdır. Yaradıcılığında mühüm yer tutan "İblis" (1918) mənzum faciəsində dövrün bütün mürtece qüvvələri - "insan insana qurddur" felsefəsinin tərəfdarları, "iyirminci əsrin mədəni vəhşiləri" olan dairələri İblis surətində ümumileşdirilmiş və işgalçi məhəribələrə lənət yağıdırılmışdır.

Deyin həqiqəti, ancaq olub maali-vətən.